

Nya landskapsfynd av gaddsteklar från mellersta och norra Sverige

GÖRAN E. NILSSON

Nilsson, G. E.: Nya landskapsfynd av gaddsteklar från mellersta och norra Sverige. [New records of Hymenoptera Aculeata from central and northern Sweden.] – Ent. Tidskr. 110: 47–49. Umeå, Sweden 1989. ISSN 0013-886x.

New provincial records of Pompilidae, Eumenidae, Sphecidae, and Halictidae, are presented. *Mimumesa littoralis* (Bondroit) was found in a sand pit near Umeå in Västerbotten. The only previous Swedish records of *M. littoralis* are from Öland. *Nysson niger* is recorded from Ångermanland. It seems possible that *N. trimaculatus* (Rossi), which is common in southern Sweden, is replaced by *N. niger* in the northern part of the country. Several females of *Sphecodes albilabris* (Fabricius) were found flying in a colony of *Colletes cunicularius* (L.) in a sand pit near Flen, Södermanland. In Finland and Denmark, this species occurs primarily in coastal areas, while there are about 40 km between the present site and the Baltic Sea. The record is especially pleasant since *S. albilabris* has been thought to be extinct in Sweden.

G. E. Nilsson, Department of Zoophysiology, Uppsala University, P.O. Box 560, S-751 22 Uppsala, Sweden.

Systematik och artbestämningar grundas på den litteratur som återfinns i Nilsson & Svensson (1986). Jag vill tacka Dr. Josef Gusenleitner (Linz) som bestämt en av de solitära getingarna, samt Dr. Heinrich Wolf (Plettenberg) som kontrollerat bestämningen av en vägstekel. Jag vill även tacka Anders N. Nilsson och Roger Pettersson som båda sänt mig gaddstekelmateriale innehållande många fina fynd.

Lista över nya landskapsfynd

Pompilidae: *Priocnemis fennica* Haupt. VS: Solbacken, Kärbo, 15 km SO Västerås, 12.VIII.87 (1 ♂, contr. H. Wolf, leg. GN). – *P. parvula* Dahlbom. ME: Grustag S Sättna k:a, Sundsvall, 14.VII.88 (1 ♀, leg. GN). – *Arachnospila anceps* (Wesmael). ÅN: Solum, Härnösand, 14–18.VII.88 (1 ♀, leg. GN), i gulskål. – *A. sogdiana* (Morawitz). VB: Stöcke, Umeå, 16.VII.88 (3 ♀ ♀, leg. NEF), i grustag. – *Evaetes crassicornis* (Shuckard). ÅN: Solum, Härnösand, 14–18.VII.88 (1 ♀, leg. GN), i gulskål. – *Anoplus concinnus* (Dahlbom). VB: Stöcke, Umeå, 16.VII.88 (1 ♀, leg. NEF), i grustag. – *Episyron althonotatum* (Van der Linden). HS: 4 km OSO Mo k:a, Söderhamn, 13.VII.88 (1 ♀, leg. GN), i grustag. – *A. viaticus* (L.). VB: Vargbäcken, Gladaberg, Vindeln, 28.V.–6.VI.87 (1 ♀, leg. AN), i Malaisefälla; Stöcke, Umeå, 16.VII.88 (6 ♂ ♂ 1 ♀, leg. NEF). Båda ♀ ♀ tillhör var. *paganus* (Dahlbom).

Eumenidae: *Symmorphus murarius* (L.). VS: Solbacken, Kärbo, 15 km SO Västerås, 23.VI.–8.VII.88 (2 ♀ ♀, leg. GN & KG). – *S. angustatus* (Zetterstedt). VB: Åtmyrlidens brandfält, Sundö, 30.VI.–16.VIII.85 (1 ♂, leg. RP), i trädfäl-

la på gran. – *Eumenes pedunculatus* (Panzer). NB: Ruokojärvi, 30 km NV Övertorneå, 30.VI.88 (1 ♂, leg. AN, det. J. Gusenleitner). – *Discoelius dufourii* Lapeletier. VB: Krokträsk, Åmsele, 18.V.85 (1 ♂, leg. RP), i gång i björk. **Sphecidae:** *Dolichurus corniculatus* (Spinola). ÅN: Solum, Härnösand, 14.VII.88 (1 ♀, leg. GN). – *Podalonia hirsuta* (Scopoli). HS: 4 km OSO Mo k:a, Söderhamn, 13.VII.88 (2 ♂ ♂ 1 ♀, leg. GN), i grustag. – *Ammophila pubescens* Curtis. HS: 4 km OSO Mo k:a, Söderhamn, 13.VII.88 (3 ♀ ♀, leg. GN), i grustag. ÅN: Solum, Härnösand, 14.VII.88 (2 ♂ ♂ 2 ♀ ♀, leg. GN). VB: Stöcke, Umeå, 16.VII.88 (1 ♀, leg. NEF), i grustag. – *A. campestris* Latreille. VB: Djupsund, Åmsele, 15–18.VII.88 (1 ♂ 2 ♀ ♀, leg. AN & GN), på sandig mark nära stranden. – *Diodontus medius* Dahlbom. VB: Åtmyrlidens brandfält, Sundö, 30.VI.–16.VIII.85 (1 ♀, leg. RP), i trädfälla på gran. – *Passaloecus borealis* Dahlbom. VB: Gotland, Degerfors, 30.VIII.85 (2 ♂ ♂, leg. AN). – *P. eremita* Kohl. VS: Solbacken, Kärbo, 15 km SO Västerås, 13–26.VI.87 (11 ♂ ♂ 4 ♀ ♀, leg. GN), kläckta ur "trap-nests" utsatta på våren 1986. – *Spilomena enslini* Blüthgen. VS: Solbacken, Kärbo, 15 km SO Västerås, 16.VI.88 (1 ♂, leg. GN), i Malaisefälla. – *Mimumesa littoralis* (Bondroit). VB: Stöcke, Umeå, 16.VII.88 (1 ♂ 1 ♀, leg. NEF), i grustag (se nedan). – *Psenulus concolor* (Dahlbom). VS: Solbacken, Kärbo, 15 km SO Västerås, 3–22.VII.87 (3 ♀ ♀, leg. GN), Malaisefälla. – *Cerceris arenaria* (L.). HS: 4 km OSO Mo k:a, Söderhamn, 13.VII.88 (4 ♂ ♂ 4 ♀ ♀, leg. GN), i grustag. – *Argogorytes mystaceus* (L.). ÅN: Solum, Härnösand, 14.VII.88 (1 ♀, leg. GN). – *Nysson niger* Chevrier. ÅN: Solum, Härnösand, 14–18.VII.88 (7 ♂ ♂ 2 ♀ ♀, leg. GN). Håvade eller fångade i gulskål på ett några hundra kvadratmeter stort sandigt fält i barrskog. Se kommentaren nedan. – *N. dimidiatus* Jurine. ÅN: Solum, Härnösand, 14–18.VII.88 (1 ♂ 1 ♀, leg. GN), på samma lokal som *N. niger*

(se nedan). – *Alysson ratzeburgi* Dahlbom. NB: Ruokojärvi, 30 km NV Övertorneå, 30.VI.88 (2♀♀, leg. AN). – *Astata pinguis* Dahlbom. ÅN: Solum, Härnösand, 14.VI.88 (1♂1♀, leg. GN). VB: Stöcke, Umeå, 16.VII.88 (1♀, leg. NEF), i grustag. – *Miscophus concolor* Dahlbom. HS: 4 km OSO Mo k:a. Söderhamn, 13.VII.88 (2♂♂2♀♀, leg. GN), i grustag; Sandarne, Söderhamn, 13.VII.88 (1♂, leg. GN). Dessa är de hittills nordligaste fynden av arten i Sverige. – *M. spurius* (Dahlbom). VB: Stöcke, Umeå, 16.VII.88 (1♂, leg. NEF), i grustag. Arten är i Sverige tidigare ej känd norr om ME. – *M. ater* Lepeletier. ÅN: Solum, Härnösand, 14.VII.88 (1♀, leg. GN). VB: Stöcke, Umeå, 16.VII.88 (3♂♂5♀♀, leg. NEF), i grustag (se nedan). – *Oxybelus mandibularis* Dahlbom. VB: Vargbäcken, Gladaberg, Vindeln, 24.VII.87 (1♂, leg. AN). – *Ectemnius rubicola* (Dufour & Perris). ME: Skeppsholmen, Timrå, 2.IX.85 (1♀, leg. RP). – *Crossocerus ovalis* Lepeletier & Brullé. NB: Ruokojärvi, 30 km NV Övertorneå, 30.VI.88 (1♂, leg. AN). – *C. lundbladi* (Kjellander). ÅN: Lögdeälvens strand, Rundviks k:a, 14.VII.88 (1♀, leg. GN), på torra stubbar i den sandiga branta strandkanten. Av denna art, som möjligen kan vara endemisk för Sverige och Finland, kan jag även rapportera ett fynd från en trädfälla på en brandskadad björk på Åtmyrlidens brandfält, Sundö, i VB (30.VI.–16.VIII.85, 1♂, leg. RP). Arten är dock tidigare funnen i VB. – *C. barbipes* (Dahlbom). ME: Jämtkrogen, 10 km N Ånge, 9.VI.–1.IX.85 (1♀, leg. RP), i trädfälla på björk på brandfält. – *C. capitosus* (Shuckard). VS: 1 km SSV Utнас, Strömsholm, 12.VI.88 (1♀, leg. GN). **Halictidae: *Sphecodes albilabris*** (Fabricius). SÖ: Bettna, 16 km S Flen, 5.VI.87 (3♀♀, leg. GN & GS), i litet grustag (se nedan).

Kommentarer till artlistan

Mimumesa littoralis

I Sverige är arten tidigare endast känd från ÖL. I Finland har den dock anträffats på samma breddgrader som VB och NB. Man kan alltså misstänka att de *littoralis* vi finner i norra Sverige ursprungligen invandrat från nordost.

Nysson niger

Solum vid Härnösand är ännu en nordlig lokal för denna sällsynthet som nyligen påträffades i VBs inland (Nilsson 1988). Jag diskuterade då möjligheten att *niger* i Sverige trängts undan av den närliggande *N. trimaculatus* (Rossi). Det nu aktuella fyndet av *niger*, i kombination med det faktum att *trimaculatus* ej har påträffats norr om GÄ, stärker misstanken om att *niger* ersätter *trimaculatus* i norra Sverige.

Nysson dimidiatus

Den i ÅN anträffade hanen tillhör f. *distinguendus* Chevrier som kännetecknas av avsaknaden av rött på bakkroppens första leder. Av denna form har jag även

Fig. 1. En hona av *Sphecodes albilabris* (Fabricius) insamlad 5.VI.87 i ett grustag vid Bettna, 16 km S Flen, SÖ. Arten har antagits vara utdöd i Sverige.

A female of *Sphecodes albilabris* (Fabricius) collected 5.VI.87 in a sand pit near Bettna, 16 km S Flen in SÖ. The species has been thought to be extinct in Sweden.

sett en hane från Björklinge i UP. Formen förekommer i flera mellaneuropeiska länder (Balthasar 1972, De Beaumont 1964, Oehlke 1970, Schmidt 1979) men Lomholdt (1976) omnämner ej förekomsten av f. *distinguendus* i Norden. Eftersom formen ej heller har inkluderats i hans bestämningstabell, kommer man fel om man med hjälp av denna försöker bestämma en hane av *dimidiatus* f. *distinguendus*. Alla hanar av *dimidiatus* kan dock ganska lätt kännas igen på utseendet hos antennerna, vilka avbildats av Lomholdt (1976). Honor av *dimidiatus* med mörk bakkroppsbas verkar ej förekomma.

Miscophus ater

Arten, som var allmän i ett av grustagen i Stöcke, är tidigare endast påträffad i sydligaste Sverige samt på Bonäsältet i DR (Cederberg 1982). Förekomsten av *ater* i ÅN och VB gör det mindre troligt att populationen i DR är av reliktkaraktär.

Sphecodes albilabris

Arten (Fig. 1), som är vårt största blodbi, betecknades av Janzon (1987) som försvunnen från Sverige. Jag kunde dock nyligen rapportera en hona från sandstranden i Falsterbo (Nilsson 1988). I grustaget vid Bettna i SÖ sågs ett flertal honor av detta parasitiskt levande bi flyga runt i en koloni av det stora slembiet *Colletes cunicularius* (L.). Vid ett par tillfällen observerades även *albilabris*-honor krypande in i bon till-

hörande *cunicularius*. Valet av *cunicularius* som värddjur är känt sedan tidigare. Förekomsten av *albilabris* vid Bettna visar att arten tillhör den svenska faunan. På sin sällsynthet kan man möjligen föra arten till hotkategori 1. Hotorsakerna är dock oklara eftersom *C. cunicularius* är allmän, åtminstone i Mälardalen. Det kan alltså var lämpligt att söka efter *albilabris* i *cunicularius*-kolonier i grustag i maj–juni. Man kan inte utesluta att arten är ett parallellfall till skalbaggen *Apalus bimaculatus* (L.) som också lever som parasit i *cunicularius*-kolonier, och som länge ansågs vara ytterst sällsynt. När dess levnadssätt blev allmänt känt kunde dock *Apalus* påvisas i ett anseeligt antal grustag i Mellansverige, och är numera känd från SK, SÖ, UP, VS och VR.

Det verkar som om *albilabris* även uppträder i en andra generation i Danmark (Lomholdt 1977), Finland (Elfving 1968) och Sverige (mitt Falsterbo-fynd gjordes den 11 augusti). Vilken värd som utnyttjas av denna andra generation är okänt. Det kan knappast var *cunicularius*, eftersom denna är en utpräglad vår- och försommar-art som aldrig anträffas senare på sommaren.

Fyndet av *albilabris* i Bettna är intressant också med tanke på lokalens belägenhet – 40 km från havet. Enligt Lomholdt (1977) är *albilabris* en utpräglad kustart i Finland och Danmark.

S. albilabris har som alla andra arter i släktet *Sphecodes* (blodbin) en iögonfallande röd bakkropp, och den låter sig lätt bestämmas, t ex med hjälp av bestämningstabellen i Lomholdt (1977). Det bästa kännetecknet är dess anseliga längd (10–14 mm) i jämförelse med våra andra blodbin (högst 10 mm).

Insamlare

AN = Anders N. Nilsson (Vindeln), GN = Göran E. Nilsson (Uppsala), GS = Gunnar Steinholtz (Uppsala), KG = Kenneth Guichard (London), NEF = Norrlands Entomologiska Förenings gaddstekelkurs 1988 med deltagande av Lena Bondestad, Frank Johansson, AN, GN och Vesa Jussila, RP = Roger Pettersson (Umeå).

Litteratur

- Balthasar, V. 1972. Grabwespen – Sphecoidea. – Fauna CSSR 20: 1–471.
- Cederberg, B. 1982. Bonäsältet, en inventering av insektslivet. – Information från Länsstyrelsen i Kopparbergs län N1982(1): 1–61.
- De Beaumont, J. 1964. Hymenoptera: Sphecidae. – Insecta Helvetica Fauna 3: 1–169.
- Elfving, R. 1968. Die Bienen Finnlands. – Fauna fenn. 21: 1–69.
- Janzon, L.-Å. 1987. Hymenoptera. – In: Andersson, H., Coulianos, C.-C., Ehnström, B., Hammarstedt, O., Imby, L., Janzon, L.-Å., Lindelöv, Å. & Waldén, H. W. Hotade cvertebrater i Sverige. – Ent. Tidskr. 108: 65–75.
- Lomholdt, O. 1976. The Sphecidae of Fennoscandia and Denmark. – Fauna Ent. scand. 4 (1–2): 1–452.
- 1977. De danske blodbier, Sphecodes. – Ent. Meddr. 45: 99–108.
- Nilsson, G. E. 1988. Nya landskapsfynd av gaddsteklar med *Evagetes subnudus* ny för Nordeuropa och *Sphecodes albilabris* återfunnen i Sverige. – Ent. Tidskr. 109: 97–100.
- Nilsson, G. E. & Svensson, B. G. 1986. Handledning för gaddstekelsamlare. – Ent. Tidskr. 107: 151–166.
- Oehlke, J. 1970. Beiträge zur Insekten-Fauna der DDR: Hymenoptera – Sphecidae. – Beitr. Ent. 20: 615–812.
- Schmidt, K. 1979. Materialien zur Aufstellung einer Roten Liste der Sphecidae (Grabwespen) Baden-Württembergs I. Philanthinae und Nyssoninae. – Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 49/50: 279–369.

Recension

Holmen, M. 1987. *The aquatic Adephaga (Coleoptera) of Fennoscandia and Denmark. I. Gyrinidae, Halplidae, Hygrobiidae and Noteridae*. Fauna Entomologica Scandinavia Volume 20. E. J. Brill/Scandinavian Science Press Ltd Leiden – Copenhagen. 168 sidor, 288 figurer samt en färgplansch. Pris ca 280 Dkr.

Skalbaggsamlare har i alla tider stött på svåröverkomliga problem med artbestämningen inom familjerna Gyrinidae och Halplidae. Föreliggande arbete är därför mycket välkommet. Förutom två nämnda

familjer behandlas också Hygrobiidae och Noteridae, representerade med en resp två arter i vår region(!). Boken inleds med en utmärkt nyckel för såväl adulta som larver till nordeuropeiska familjer inom Adephaga skalbaggar. För varje familj följer sedan utförliga beskrivningar över de olika kroppsregionerna inklusive utmärkta såväl översikts- som delfigurer. Förtjänstfulla kapitel om biologi, insamling och uppfödning ges för de två största familjerna. Därefter följer bestämningsscheman för släkten, undersläkten och arter, och slutligen artbeskrivningar inkluderande uppgifter om utbredning och habitatval, och därtill en